

preparation of bachelor's degree on specialty 6.010100 "Initial training") / za zah.
red. V. I. Bondaria. – K., 2006. – 140 s. [in Ukraine]

5. Honcharenko S. U. (2011) Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [avtor-ukl. Honcharenko S. U]. (Ukrainian Pedagogical Encyclopedia Dictionary [author-in. Goncharenko S. U.]) – [2-he vyd., dop. i vypr.]. – Rivne : Volynski oberehy – 552 s. [in Ukraine]

6. Zymniaia Y. A. (2001) Yssledovatel'skaia rabota kak spetsyfycheskyi vyd chelovecheskoi deiatelnosti (Research as a specific kind of human activity) / Y. A. Zymniaia, E. A. Shashenkova. – Yzhevsk, 2001. – 98 s. [in Russian]

УДК 159.923

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Товкач І. Є.,

старший викладач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті викладено результати емпіричного дослідження індивідуальних особливостей пізнавальної активності старших дошкільників. Розкрито психолого-педагогічні умови ефективного впливу на розвиток пізнавальної активності з урахуванням індивідуальних особливостей старших дошкільників у мовленнєвій діяльності; форми психолого-педагогічного впливу на розвиток пізнавальної активності дітей зазначеного віку, шляхи впровадження названих умов у практику роботи закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: пізнавальна активність, мовленнєва діяльність, старші дошкільники, система роботи, психолого-педагогічні умови тощо.

ТОВКАЧ І.Є., ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ОПТИМИЗАЦИИ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНИКА

В статье представлено результаты эмпирического исследования индивидуальных особенностей познавательной активности старших дошкольников. Раскрыты психолого-педагогические условия эффективного влияния на развитие познавательной активности с учетом индивидуальных особенностей старших дошкольников в речевой деятельности; формы психолого-педагогического влияния на развитие познавательной активности

детей указанного возраста, пути реализации указанных условий в практику работы дошкольных учреждений образования.

Ключевые слова: познавательная активность, речевая деятельность, старшие дошкольники, система работы, психолого-педагогические условия и др.

TOVKACH I. YE., PSYCHOLOGICAL FACILITIES OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN INDIVIDUAL DESCRIPTIONS OF COGNITIVE ACTIVITY OPTIMIZATION

The results of empirical research of the individual characteristics of the cognitive activity of senior preschoolers are article presented in the article. The psychological and pedagogical conditions for effective influence on the development of cognitive activity are distinguished with taking into account the individual characteristics of senior preschoolers in speech activities can be divided into two groups (internal and external). The author pointed out ways of implementing these conditions into the practice of pre-school education establishments. The basic methodological principles of developmental psychologists and educators with children that age are presented by the author. Some forms of psychological-pedagogical influence on the development of cognitive activity of preschool children in the process of speaking in accordance to individual features of cognitive activity, opportunities, inclinations and interests of children are distinguished.

Keywords: cognitive activity, structural components, peculiarities of the relationships, emotional and motivational, procedural and operational control, and evaluation features, older preschooler, individual characteristics, principles, way's of implementation.

Постановка проблеми. Розробляючи систему роботи, ми виходили з положення, що гармонізація пізнавальної активності (у подальшому ПА) в процесі мовленнєвої діяльності не виникає стихійно, вона є набутиим явищем, в більшості своїй в результаті спеціальних цілеспрямованих і систематичних впливів з боку дорослого. Важливим було положення про те, що засобами унаочнення матеріалу, казки, дидактичної гри можна позитивно впливати на розвиток пізнавальної активності в процесі мовлення та на рівень самого мовлення (з репродуктивного на творчий).

Мета статті. Спираючись на головні настанови сучасної вітчизняної гуманної психології щодо повноцінного розкриття особистісного потенціалу дитини старшого дошкільного віку, ми сконцентрували увагу на розкритті

психолого-педагогічних умов ефективного впливу на розвиток пізнавальної активності з урахуванням індивідуальних особливостей дітей зазначеного віку у мовленнєвій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систему роботи було розроблено на засадах дошкільної дидактики – (С. Русова, К Ушинський, Д. Ельконін та ін.); дошкільної лінгводидактики – (А. Богуш, Н. Гавриш та ін.); психології, що розкриває проблему розвитку індивідуальних якостей, саморозвитку, самореалізації людини в процесі соціалізації – (Б. Ананьєв, А. Брушлінський, Л. Виготський, Л. Венгер, О. Запорожець, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); педагогічної та вікової психології, тобто роботи, що вказують на значущість розвитку Я, її індивідуальних особливостей у взаємодії, спілкуванні з іншими людьми, в соціальних видах діяльності – (В. Котирло, С. Кулачівської, В. Кузьменко, С. Ладивір, В. Мухіна, Т. Піроженко та ін.). У розробці системи роботи оптимізації ми також спиралися на теорію розвивального навчання (Д. Ельконін, В. Давидов, Л. Фрідман, І. Якиманська та ін.). Таке навчання спрямоване на забезпечення засвоєння дітьми знань, озброєння їх спеціальними прийомами опанування матеріалом в умовах різноманітних навчальних ситуацій, що безпосередньо впливає на розумовий розвиток й розвиток пізнавальної активності дітей.

Виклад основного матеріалу статті. Оптимізація індивідуальних особливостей пізнавальної активності старших дошкільників в умовах сучасного дошкільного навчального закладу здійснювалася через проведення розвивальної роботи з дітьми експериментальних груп (ЕГ 1, ЕГ 2, ЕГ 3) через проведення розвивальної роботи з ними в шести підгрупах з різними рівнями пізнавальної активності та проявом взаємозв'язку між структурними компонентами пізнавальної активності (емоційно-мотиваційним, процесуально-операційним та контрольно-оцінним) в процесі мовленнєвої діяльності. Така система роботи дозволила б активізувати розуміння необхідності пізнавальної активності для всебічного та, зокрема, психічного розвитку дитини зазначеного віку, розширити коло їх знань, сформувати високий рівень фахівців, зорієнтувати їх на відповідальність за необхідність забезпечення пізнавальної активності старших дошкільників в дошкільному навчальному закладі з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, побажань, творчих здібностей дітей зазначеного віку.

Головна *мета* цієї системи роботи – створення сприятливого розвивального середовища, завдяки використанню можливостей засобів, форм методів та прийомів організації життєдіяльності дитини старшого

дошкільного віку для підвищення рівня їх пізнавальної активності, гармонізації її структурних компонентів, розвитку творчості в процесі мовленнєвої діяльності. Відповідно було організовано методичний супровід цього напрямку роботи через розробку і реалізацію програми професійної підготовки педагогів з метою організації роботи з розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

Ми орієнтувалися на те, що одним з важливих завдань педагога – виявляти індивідуальні уподобання кожного вихованця. Наступне завдання – розподіл дітей за індивідуальними уподобаннями. Мета: дати дітям можливості самостійного вибору, вільного вияву ініціативності, творчої активності в процесі мовленнєвої діяльності та обов'язкове емоційне задоволення результатом. При цьому успіх залежить від уміння педагогом реалізувати особистісно-орієнтовний підхід до кожного вихованця.

Важливо вказати, що дослідження індивідуальних особливостей пізнавальної активності старших дошкільників визначається широким колом питань пов'язаних з проблемою індивідуалізації та диференціації, організації дидактичної гри й спілкування на заняттях у процесі мовленнєвої діяльності. Тому для встановлення ефективних форм та засобів впливу на розвиток пізнавальної активності старших дошкільників, її гармонізацію у процесі мовленнєвої діяльності та з'ясування індивідуальних особливостей старших дошкільників на етапі розвитку пізнавальної активності через дидактичну гру, унаочнення матеріалу, пізнавальну казку, налагодили співпрацю всього педагогічного колективу кожного з базових дошкільних навчальних закладів, використовували досвід практичних працівників : психологів та педагогів. Вони приймали активну участь у впровадженні моделі психолого-педагогічного супроводу педагогів у вирішенні проблеми оптимізації індивідуальних особливостей пізнавальної активності старших дошкільників у процесі мовленнєвої діяльності засобом унаочнення матеріалу, пізнавальних казок, дидактичних ігор, вправ та ін., розробленої нами у практику роботи з дітьми старшого дошкільного віку в експериментальних групах (ЕГ 1, ЕГ 2, ЕГ 3). Також намагалися забезпечити здоровий мікроклімат: дружні, доброзичливі, теплі стосунки між дорослими, дітьми й їх однолітками та дорослими для досягнення спільного результату.

Основними методологічними *принципами* розвивальної роботи були наступні: гуманізації (передбачає організацію взаємодії дитини з об'єктами освітнього середовища, адекватної віковим (за рівнем розвитку) й індивідуальним (особистісним) особливостям і можливостям, здібностям і

...); розвитку (полягає у спрямованості від простого до складного, від знайомого до нового під час добору змісту організації діяльності; узгодженості із законами розвитку системи і забезпеченні умов вибору не директивного, а природного характеру, якій відповідатиме тенденціям розвитку; забезпеченні різноманіття як основи для вибору найоптимальніших тенденцій розвитку); цілісності (утверджує опору як на біологічне, так і соціальне у проявах особистості дитини у процесі організації діяльності, а також взаємозв'язок всіх компонентів діяльності педагога від цілепокладання до рефлексивного аналізу результатів; оптимальне поєднання традицій і новітніх тенденцій організації діяльності дітей старшого дошкільного віку, забезпечення різноманіття і збереження стабільності її структури); виховного навчання і виховання в діяльності, наочності, активності і реальності, доступності, цілеспрямованості, свободи вибору, усвідомленості, послідовності, реалізації особистісно орієнтованого підходів, емоційного благополуччя; індивідуального підходу, індивідуалізації та диференціації [3; 4].

Впровадження зазначеної системи роботи відбувалося на основі виокремлених психолого-педагогічних умов оптимізації взаємодії дорослого з дитиною зазначеного віку з метою розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку у процесі мовлення. Такі умови можна поділити на дві групи. Група 1 (зовнішніх умов): 1. Професійна компетентність вихователя ДНЗ, яка характеризує його здатність виконувати професійні задачі діяльності на основі фахових знань і умінь, що інтегруються з розвитком особистісних професійних значущих якостей, серед яких провідними є любов до дітей, що поєднується з вимогливістю, емпатія і комунікабельність. 2. Активна діяльність вихователя, спрямована на створення розвивального середовища, що сприяє емоційно-ціннісному, соціально-особистісному розвитку з збереженням індивідуальності дитини, розуміння її неповторної індивідуальної своєрідності з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей, її інтересів, можливостей, здібностей, й опертя на власний чуттєвий досвід кожного дошкільника. 3. Позитивний психологічний клімат; спрямованість на комунікацію як партнерську взаємодію між учасниками спілкування (дітьми, батьками, педагогічним колективом). 4. Формування провідної діяльності як одного з найважливіших факторів розвитку дитини, опертя на гру під час розвитку пізнавальної активності у процесі мовленнєвої діяльності. Створення й реалізація системи ігор та вправ для дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, дидактичних ігор, у яких вирішення дидактичних завдань зв'язано з диференціацією родових понять; моделювання. 5. Увага й підтримка з боку

дорослого пізнавального ставлення до навколишнього світу кожної дитини незалежно від її здібностей, можливостей, інтелектуального рівня та ін.. переживання разом з дитиною тимчасових невдач та спільний пошук шляхів їх подолання. Віра в кожную дитину, створення ситуації успіху.

6. Стимулювання позитивних емоцій під час пізнання дитиною навколишнього світу та максимальне задоволення пізнавальних потреб у творчій (дослідницькій) поведінці; заохочення дитини до ініціативних, самостійних дій, надання їй права вибору, прогнозування своїх можливостей та успіхів у власній діяльності тощо.

7. Спільна робота у співпраці з батьками вихованців та підготовка спеціальних дидактичних посібників для групової, індивідуально-групової, індивідуальної роботи з кожною дитиною для успішного виконання нею завдань: представлення експериментального матеріалу у вигляді системи пізнавальних казок, дидактичних ігор, вправ, практичних завдань тощо.

8. Створення проблемних ситуацій незавершеності й відкритості (на відміну від заданих й суворо контролюючих ситуацій) із заохоченням дитини до ініціативних, самостійних дій, надання їй права вибору тощо; широке використання творів художньої літератури (авторських та народних казок, віршів, загадок та ін.) у якості як інформаційної основи пошукової діяльності, так і засобу формування передумов розвитку пізнавальної активності; планування поетапної організації пошукової діяльності за блоками, що відображують її зміст, характер дій та результат, розраховуючи на довготривалий проміжок часу; інтегрування навчальної, виховної та розвивальної діяльності під час занять (групових, індивідуально-групових, індивідуальних).

У якості перспективних тенденцій, що сприятимуть розвиткові пізнавальної активності старших дошкільників нами виділено наступні: організація пошукової діяльності у мікрогрупах 6-8 осіб на індивідуально-групових заняттях та 1-4 особи на індивідуальних заняттях, що сприяє встановленню сприятливого психологічного клімату й здійсненню індивідуального підходу.

Важливо зазначити, що поетапна реалізація задач передбачає деякі особливості. Так задачами першого (підготовчого) являються: стимулювання пізнавальних мотивів здійснення діяльності; збагачення чуттєвої сфери, накопичення інформації про навколишній світ. Вирішення поставлених задач здійснюється засобом наочних (демонстрація картин, ілюстрацій, предметів та ін.) та словесних методів (розповідь, пояснення, читання й розповідання творів художньої літератури та ін.); репродуктивних методів (діяльність за певним алгоритмом). Акцент в роботі на самостійних спостереженнях, порівняннях, почуттях, узагальненнях дитини; стимулювання дітей до

Вірши замітно, міркувань й їх вирішення; доводити розпочату справу до кінця й емоційне оцінювання вольових зусиль й активності дитини, мислительності (словесної тощо). *Група 2 (внутрішніх умов):* 1. Наявність пізнавального інтересу у кожної дитини. 2. Бажання дитини спілкуватися з дорослими та однолітками. 3. Суб'єктивна позиція кожної окремої дитини у діяльності (пізнавальній, ігровій, мовленнєвій та ін.). 4. Якісні зміни у психічному розвитку кожної дитини, структурні психологічні новоутворення. 5. Вміння активно приймати та самостійно ставити мет дій; робити вибір однієї з декількох цілей; створювати власну програму дій; керувати процесом її реалізації відповідно до інструкції (зразка) чи за власним задумом; коригувати свої дії та ін. 6. Усвідомлення дитиною своїх можливостей, досягнень, сильних сторін розвитку. 7. Переживання разом з дорослим тимчасових невдач та спільний пошук шляхів їх подолання та досягати бажаного результату. *Впра в себе* за умови гармонійної взаємодії з дорослим.

Індивідуально-диференційований підхід до організації розвивальної роботи в шести підгрупах старших дошкільників, виділених нами за рівнями розвитку пізнавальної активності та взаємозв'язку між її структурними компонентами в процесі мовленнєвої діяльності, сприяє повноцінному розвитку структурних компонентів (емоційно-мотиваційного, процесуально-операційного та контрольного-результативного), гармонізації пізнавальної активності. Коли через структурні компоненти пізнавальної активності йти до гармонізації пізнавальної активності, кожного разу впливаючи на її структурні компоненти, ми йдемо до гармонізації цих компонентів й тим самим дозволяємо підвищити рівень розвитку пізнавальної активності та рівень мовлення дітей зазначеного віку від репродуктивного до творчого, коли діти починають застосовувати свої знання і вміння у нестандартних ситуаціях (складати загадки, оповідки, казки тощо). Тому у дослідженні визначено педагогічні умови підвищення рівня мовлення дітей: наявність інтересу та зацікавленості до змісту художнього тексту (загадки, вірша, казки); забезпечення взаємозв'язку щодо сприйняття й розуміння художнього тексту дітьми та його зображень в ілюстраціях; наявність емоційно-позитивних стимулів у розповіданні дітьми за ілюстраціями та власними малюнками; раціональне поєднання різних форм роботи з дітьми тощо.

Розвивальна робота ґрунтувалася на комплексній реалізації наукових підходів: *особистісного* (виявляється в урахуванні у процесі організації діяльності психологічних і фізіологічних особливостей дитини, сприянні усвідомленню нею свого «Я»), *діяльнісного* (визнається розумінням того, що особистість розвивається у процесі діяльності, організація якої відповідно має ґрунтуватись на внутрішньо мотивованій активності і рефлексії) і

компетентнісного (передбачає формування життєвої компетентності дитини, що виявляється у здатності самостійно діяти у типових для її віку соціокультурних ситуаціях).

Шляхами впровадження названих умов у практику роботи закладів дошкільної освіти з зазначеної проблеми є: 1. Забезпечення спеціальної підготовки психолого-педагогічних кадрів через розробку і реалізацію системи роботи їх професійної підготовки до індивідуалізації роботи з розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку в процесі мовленнєвої діяльності. 2. Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах розвитку пізнавальної активності старших дошкільників в мовленнєвій діяльності, що передбачає: розроблення методичних рекомендацій щодо особливостей організації такої системи роботи, оптимізації освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі, створення передумов для соціалізації дітей, психолого-педагогічного супроводу сімей вихованців тощо. 3. Формування цілеспрямованості освітнього процесу, мотиваційної сфери особистості старшого дошкільника, а також удосконалення методики формування у дітей умінь і навичок, починаючи від уміння усвідомлено робити звуковий та звуко-буквений аналіз слів тощо до вміння самостійно планувати свою роботу.

Матеріали теоретичного дослідження дали змогу виділити основні форми психолого-педагогічного впливу на розвиток пізнавальної активності старших дошкільнят у процесі мовленнєвої діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей пізнавальної активності, можливостей, інтересів дітей визначено: проведення лекційних та семінарсько-практичних занять з метою уточнення, закріплення й систематизації знань вихователів з зазначеної проблеми та оволодіння ними практичними вміннями та навичками для створення результативного розвивального середовища в умовах дошкільного навчального закладу та сім'ї у процесі розвитку пізнавальної активності дітей зазначеного віку; просвітницька та консультативно-рекомендаційна робота з батьками з проблем розвитку пізнавальної активності в мовленнєвій діяльності їх дітей з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, нахилів, здібностей; проведення індивідуальних, індивідуально-групових та групових занять зі старшими дошкільниками за методом психолого-педагогічного проектування з метою розвитку пізнавальної активності у процесі мовленнєвої діяльності; робота з дітьми в повсякденні. Було організовано методичний супровід цього напрямку роботи через розробку і реалізацію системи роботи професійної підготовки педагогів до організації роботи з розвитку пізнавальної активності

старших дошкільників з урахуванням індивідуальних особливостей мовленнєвої діяльності [1; 3; 4].

Для встановлення ефективних форм та засобів впливу на розвиток пізнавальної активності старших дошкільників, її гармонізацію у процесі мовленнєвої діяльності та з'ясування індивідуальних особливостей старших дошкільників на етапі розвитку пізнавальної активності ми налагодили співпрацю всього педагогічного колективу, використовували досвід практичних працівників дошкільних навчальних закладів психологів та педагогів. Створювали здоровий мікроклімат: дружні, доброзичливі, теплі стосунки між дорослими, дітьми та їх однолітками і дорослими для досягнення спільного результату.

Отже, впровадження зазначеної системи роботи відбувалося на основі виокремлених психолого-педагогічних умов оптимізації взаємодії дорослого з дитиною зазначеного віку з метою розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку у процесі мовлення такі, що можна поділити на дві групи: 1) організаційно-методичні (зовнішні умови); 2) психологічні (внутрішні умови), а також умови підвищення рівня мовлення дітей наявність інтересу та зацікавленості до змісту художнього тексту (загадки, вірша, казки); забезпечення взаємозв'язку щодо сприймання й розуміння художнього тексту дітьми та його ілюстрацій; наявність емоційно-позитивних стимулів у розповіданні дітьми зазначеного віку; раціональне поєднання різних форм роботи та шляхів впровадження названих умов в практику роботи. Реалізація системи роботи забезпечила оптимальні умови розвитку пізнавальної активності дітей в процесі мовленнєвої діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей дітей на різних етапах роботи із низьким, середнім, високим рівнем пізнавальної активності дітей; дала можливість здійснити популяризацію серед педагогів дошкільних навчальних закладів, батьківської громади щодо необхідності урахування індивідуальних особливостей пізнавальної активності старших дошкільників у процесі мовлення.

Висновки. Обґрунтовано та експериментально перевірено психолого-педагогічні умови ефективного впливу на розвиток пізнавальної активності з урахуванням індивідуальних особливостей старших дошкільників у мовленнєвій діяльності та шляхи впровадження названих умов у практику роботи закладів дошкільної освіти. Реалізація системи роботи забезпечила оптимальні умови розвитку пізнавальної активності дітей в процесі мовленнєвої діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей дітей на різних етапах роботи із низьким, середнім, високим рівнем пізнавальної активності; дала можливість

Висвітлити популяризацію серед педагогів дошкільних навчальних закладів, м'якільської громади щодо необхідності урахування індивідуальних особливостей пізнавальної активності в процесі мовленнєвої діяльності в умовах дошкільних навчальних закладів та сім'ї.

Подальше дослідження передбачає реалізацію таких завдань: розробку напрямів розвивальної роботи, спрямованої на гармонізацію індивідуальних особливостей дітей старшого дошкільного віку як вагомого потенціалу утворення творчої особистості; розвиток їх творчої пізнавальної активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Товкач І.Є. Індивідуалізація формування мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу / І.Є. Товкач // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (збірник наукових праць). – Одеса, ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2014. – С. 341-349.

2. Товкач І.Є. Психологічні особливості прояву креативності у старшому дошкільному віці / І.Є. Товкач // Молодий вчений. — 2015. — № 4. С. 106-110.

3. Товкач І.Є. Слово. Речення. Звуки: методичний посібник : у 2 ч. Ч.1 / І.Є. Товкач. – Х. : В-во «Ранок». – 2015. – 176 с. – (Серія «Віконечко у світ грамоти»).

4. Товкач І.Є. Звуки. Букви. Читання : методичний посібник : у 2 ч. Ч.2 / І.Є. Товкач. – Х. : В-во «Ранок». – 2015. – 192 с. – (Серія «Віконечко у світ грамоти»).

REFERENCES

1. Tovkach, I. Ye. (2014). Individualizatsiya formuvannya movlennnevoyi kompetentsiyi u ditei doshkilnogo viku v umovakh doshkilnogo navchalnogo zakladu [*Individualization of forming speech competence in children of preschool age in the conditions of preschool educational institution*]. *Scientific Bulletin of Odessa South Ukrainian national pedagogical University. K. D. Ushinsky (collection of scientific papers)*. – Odessa, PNU ei. K. D. Ushinsky, 341-349 [in Ukrainian].

2. Tovkach, I. Ye. (2015). Psyhologichni osoblyvosti proyavu kreatyvnosti u starshomu doshkilnomu vitsi [Psychological characteristics of creativity in the preschool age]. *Young Scientist, 4 (19) Part 3 april, 106-110* [in Ukraine].

3. Tovkach, I. Ye. (2015). Slovo. Rechennya. Zvuky : metodichniy posibnyk [*Word. Sentence. Sounds : amethodical manual*]. X. : V-vo «Ranok» (Series are "Window in the world of deed"). [in Ukrainian].